

מתכונת מחשבת ישראל

"הטוב והרע בהגות היהודית"

א. משך הבחינה : שעתיים

ב. מבנה השאלון ומפתח הערכה : בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון – (1 x 30) - 30 נקודות

פרק שני — (3 x 20) - 60 נקודות

פרק שלישי — (2 x 5) - 10 נקודות

סה"כ — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש : אין.

ד. הוראות מיוחדות : (1) קרא את כל סעיפי השאלה בטרם תשיב עליה. התרכז במה שנדרש בכל סעיף.

(2) הקפד להסביר ולבסס כהלכה את תשובותיך.

(3) שים לב לכתב, לכתיב ולפיסוק.

עליכם לענות אך ורק בתוך הדפים שהתקבלו בכיתה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

חלק ג' "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 17-18. בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף — 10 נקודות; סה"כ — 30 נקודות לשאלה).

17. התמודדות עם יצר הרע

מקור I מתוך תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נב עמוד א מתורגם לעברית

אביי שמע איש אחד שאומר לאישה אחת: נשכים ונלך בדרך.
אמר: אלך ואפרישם מן האיסור. [אוודא שלא יעברו עבירה]
הלך אחריהם שלש פרסות באגם [=לאורך האגם].
כשנפרדו זה מזו, שמע אותם שהם אומרים: דרכנו ארוכה וחברתנו עריבה.
אמר אביי: אילו השונא שלי [=היצר] היה זה – לא היה מצליח להחזיק את עצמו.
הלך ותלה עצמו על בריח הדלת, והיה מצטער. [מתייסר]
בא אותו זקן ושנה לו: "כל הגדול מחברו – יצרו גדול הימנו".

מקור II, מתוך ברוך שפינוזה, איגרות, הוצאת מוסד ביאליק, עמוד 225.

ומכיוון שמשפט קדום [דעה קדומה] זה טבוע מלידה בכל בני-האדם קשה להם לפטור את עצמם ממנו. ואף-על-פי שהניסיון מלמדנו די והותר, שאין לך דבר קשה לבני-אדם יותר מלכבוש קצת את תאוותיהם, ולעיתים קרובות, כשהם נקרעים על-ידי היפּעלוּיות [דחפים] שונות זו מזו, הם מסכימים לטובות ונמשכים אחרי הרעות, אף-על-פי-כן הם מאמינים, שהם בני חורין [...].

מקור III, צוואת הריב"ש והנהגות ישרות, סעיפים מ"ד, מ"ו צוואת הריב"ש

לפעמים מטעה יצר הרע לאדם ואומר לו שעבר עבירה גדולה אף על פי שאינו אלא חומרא בעלמא [רק החמרת יתר במצווה מסוימת], או שאינה עבירה כלל, וכוונתו [של יצר הרע] שיהא האדם בעצבות מכוח זה ויבוטל בעצבותו מעבודת הבורא יתברך.
וצריך האדם להבין הרמאות הזו, ויאמר להיצר הרע: "איני משגיח [שם לב] על החומרא שאתה אומר לי, [מכיוון] שכוונתך [היא] לבטלני מעבודתו יתברך, ושקר אתה דובר".

ענה על שלושה מהסעיפים א-ד :

- א. 1. הציגו את שרשרת האירועים במקור I.
2. הסבירו את הביקורת כלפי ההתנהגות של אביי בסיפור.
- ב. 1. הסבירו את התפיסה שהציג שפינוזה במקור II בנוגע לשאלת הגורל מול הבחירה החופשית.
2. לפי מקור II, הסבירו האם לאביי (מקור I) הייתה יכולת להתמודד מול יצר הרע.
- ג. 1. הסבירו נקודת דמיון אחת וההבדל אחד בין יצר הרע של מקור I ולבין יצר הרע של מקור III.
2. באיזה דרך מקור III מסביר את התנהגות אביי במקור I. הסבירו ונמקו בעזרת המקורות.
- ד. קראו את המקרה הבא וענו על השאלה שאחריו :

במדינה רחוקה בשם לארשי ישנו מנהיג בשם קיפי. שנים רבות הוא שולט על המדינה ונבחר פעם אחרי פעם בבחירות דמוקרטיות. מידי פעם, מנהיג המדינה מרשה לעצמו לפרסם הצהרות שקריות בשביל לפגוע ביריביו הפוליטיים. הטקטיקה הוכיחה את עצמה פעם אחרי פעם, ויריביו הפוליטיים לא מצליחים להיבחר תוך כדי שהם צריכים להסביר כיצד אינם קשורים להאשמות השונות (פעם אחת האשים קיפי את יריביו שהם מסיעים יהודים לקלפיות – מיותר לציין שלא אוהבים יהודים בלארשי). כאשר אנשי התקשורת מראיינים את קיפי ושואלים אותו מדוע הוא מספר את אותם שקרים הוא אומר בלי בושה כי אין אדם שאוהב את המדינה כמוהו, על כן הוא מוכן לשמור עליה בכל מחיר. מתוך כך הוא יכול ואפילו צריך לשקר בשביל לשמור על הסדר הקיים.

- הביעו את דעתכם על התנהגותו של קיפי תוך שימוש במושגים טוב ורבע כפי שנלמדו בכיתה.
- האם לפי מקור I קיפי פועל בצורה פסולה..

18. על מי האחריות לרע בעולם:

חלק I,

לעתים קרובות עולה בדמיון ההמון שהרעות בעולם מרובות מן הטובות; עד כדי כך שברבים מנאומי כל האומות ובשיריהם הם כוללים נושא זה ואומרים שהמפליא הוא שיימצא טוב בזמן, ואילו רעות הזמן רבות ותמידיות. אין זאת טעות של ההמון בלבד, אלא גם של מי שטוען שלמד משהו. אלראזי חיבר ספר מפורסם שצינו בשם "אלאלאהיאת". הוא כלל בו דברים חמורים מהזיותיו וגילויי בורותו. מתוכם עניין שבדה והוא שהרע במציאות רב מן הטוב, ושכאשר תשווה את מנוחתו של האדם והנאתו בשעה שהוא נח אל הייסורים, המכאובים הקשים, המומים, הנכויות, הצרות, היגונות והאסונות הפוקדים את האדם, תמצא שמציאותו של האדם היא פורענות ורעה גדולה המוטלים עליו. הוא התחיל לאמת דעה זאת על-ידי שסקר ובדק את כל הפגעים האלה כדי להתנגד לכל מה שטוענים אנשי האמת בדבר חסדו של האלוה ונדיבותו הברורה, ושהוא יתעלה הטוב הצרוף, וכל הנובע ממנו טוב צרוף בלי ספק. סיבתה של טעות זאת כולה היא שבור זה והדומים לו מבין ההמון מתבוננים במציאות רק מנקודת-ראותו של פרט אחד מבני-האדם ולא יותר. כל בור מדמה שהמציאות כולה היא למענו כפרט. כביכול אין מציאות אלא הוא לבדו. וכאשר קורה לו דבר מנוגד לרצונו הוא מחליט בפסקנות שהמציאות כולה רע.

חלק II

לו התבונן האדם במציאות, ותפש אותה, וידע שחלקו בה זעום, היתה מתבררת ומתחוורת לו האמת, כי זאת ההזיה הממושכת שהוזים בני-האדם בדבר ריבוי רעות העולם, אין הם אומרים שזה כך לגבי המלאכים, ולא לגבי הגלגלים והכוכבים, ולא לגבי היסודות והמחצבים והצמחים המורכבים מהם, ואף לא לגבי מיני בעלי-החיים. אלא כל מחשבתם נתונה לכמה פרטים ממין האדם. הם מתפלאים על מי שאכל מאכלים גרועים עד שנצטרע, כיצד ירד עליו הפגע הגדול הזה, וכיצד הרעה הזאת באה לידי מציאות. כן מתפלאים הם על מי שהרבה במשגל עד שנתעוור. חמור בעיניהם שאותו אדם הוכה בעיוורון. וכיוצא בזה. ההתבוננות האמיתית היא שכל פרטי המין האנושי הנמצאים, וכל שכן מיני בעלי-החיים האחרים, הם דבר שאין לו שום ערך כלל ביחס למציאות המתמשכת כולה [...] ושלא יטעה ויחשוב שהמציאות היא בשביל עצמו בלבד. [...] שֶׁכֵּן מִין הָאָדָם הוּא הַדָּבָר קַל-הָעֶרֶךְ בִּיּוֹתֵר שֶׁבָּהּ בַּהֲשׂוּאָה לַמְּצִיאוֹת הָעֲלִיוֹנָה, כְּלוּמֵר לַגִּלְגָּלִים וּלְכּוֹכְבִּים. בַּהֲשׂוּאָה לַמְּלָאכִים אֵין יַחַס אֲמִיתִי בֵּינוּ וּבֵינָם. הָאָדָם הוּא רַק הַמִּתְהוּוֹה הַנִּכְבָּד בִּיּוֹתֵר, וְזֹאת בַּעֲלֹמָנוּ הַשֶּׁפֶל. כְּלוּמֵר, הוּא נִכְבָּד בִּיּוֹתֵר בֵּין מַה שְּׂמֹרֵכֵךְ מִן הַיְסוּדוֹת. עִם זֹאת מְצִיאוֹתוֹ הֵיא גַם טוֹב גְּדוֹל בְּשִׁבִּילֹו וְחֹסֵד מֵהָאֵל בְּדַבְרִים שֶׁבָּהֶם הוּא יֵיחָד אוֹתוֹ וְהַשְּׁלִים אוֹתוֹ. רֹב הָרַעוֹת הַפּוֹגְעוֹת בְּבִנֵי-אָדָם הֵן מִיִּדְהֵם, כּוּוֹנֵתִי מִיַּדִּי בְּנֵי-אָדָם לְקוּיִים. בְּשֶׁל הַלִּיקוּיִים שֶׁלָנוּ אֲנוּ צוֹעֲקִים וּמְשׁוּעִים לַעֲזָרָה, וּבְגַלֵּל רַעוֹת שֶׁאֲנוּ עוֹשִׂים בַּעֲצֵמָנוּ וּבְבַחֲרֵתָנוּ אֲנוּ סוֹבְלִים, וּמֵיִיחֻסִּים זֹאת לָאֵל.

חלק III

טעותם של ההמונים הגיעה עד כדי כך שתיארו את הבורא כחסר-אוניס במציאות זאת שברא אותה כך שיש לה טבע כזה המחייב - על-פי דמיונם - רעות גדולות אלה, מכיוון שטבע זה אינו מסייע לכל מושחת להשיג את (מושא) שחיתותו, להביא לנפשו הרעה את מרב מבוקשה שאין לו סוף, כמו שביארנו. אבל המעולים החכמים יודעים את חוכמת המציאות הזאת ומבינים אותה [...] אלה אשר שמרו את טבע המציאות ואת מטלות התורה וידעו את תכלית שניהם, התברר להם טעם החסד והאמת בכול. לכן הציבו להם כמטרה את מה שהיתה הכוונה (האלוהית שלמענה נבראו) מבחינת היותם אדם, והיא ההשגה. ובשל הכרח הגוף הם מבקשים מה שהכרחי לגוף, לחם לאכל ובגד ללבוש (בראשית כ"ח, 20), בלי מותרות. זה הדבר הקל ביותר, והוא מושג במאמץ הקל ביותר, כאשר מצטמצמים במה שהכרחי. כל הקושי שבה, שאתה רואה, והצער שאנו מצטערים בגלל זה, הם בשל הרדיפה אחר מותרות לבקש את מה שאינו הכרחי; ואז אין מוצאים אפילו את ההכרחי, כי ככל שתולים יותר תקוות במותרות, נעשה הדבר קשה יותר, הכוחות וההכנסות אוזלים במה שאינו הכרחי עד שאף ההכרחי אינו נמצא.

ענה על שלושה מהסעיפים א-ד :

- א. לפי חלק I, מהי התפיסה הרווחת בקרב בני האדם בנוגע לרעות בעולם, כיצד החכם אלראזי הגיע למסקנה זו. הסבירו ונמקו.
- ב. מהי הביקורת של הרמב"ם כלפי המסקנה של אלראזי.
- ב. לפי חלק II, מהו מעמדו של האדם בעולם ביחס לאל. הסבירו ונמקו לפי הכתוב.
- ג. מייך נובעים הרעות בעולם לפי תפיסתו של הרמב"ם. הסבירו בעזרת הנלמד בכיתה ומצאו רמז לכך מתוך מקור II.
- ג. לפי מקור III, כיצד הרמב"ם מציע להתמודד עם הרוע בעולם. הסבירו ונמקו.

צונאמי אדיר ביפן לאחר רעש של 8.9 בסולם ריכטר

הרעש התרחש במרחק של 125 קילומטרים מהחוף, בעומק של 10 קילומטרים. גלי צונאמי בגובה של 10 מטרים שוטפים את היבשה, וסוחפים כל דבר בדרכם. צפו בשידור החי ב-ynet

סוכנויות הידיעות פורסם: 11.03.11, 08:13

רעש אדמה אדיר פקד את יפן, ואחריו - הצונאמי סחף הכל: גלי צונאמי אדירים בגובה של 10 מטרים שטפו הבוקר (יום ו') בעוצמה את היבשה בצפון מזרח יפן, וסחפו כל דבר שנקרה בדרכם, בעקבות רעש אדמה בעוצמה נדירה של 8.9 בסולם ריכטר. עד כה דווח על עשרות הרוגים ועל אזרחים נוספים שנקברו תחת הבוץ. מספר הנפגעים הכולל עדיין אינו ברור. גג בניין ובו 600 סטודנטים קרס, ולא ברור מה עלה בגורלם.

בניינים בטוקיו המשיכו לרעוד במשך שעות, כאשר רעשי משנה פקדו את העיר מדי כמה דקות, והחשמל נותק ל-4 מיליון בתים ברחבי הבירה היפנית. נמל התעופה נריטה נסגר וכך גם הרכבת התחתית. רשת הטלוויזיה היפנית NHK הציגה מראות של הרס, כאשר בתים ומכוניות נשטפו בגלים שהגיעו לחופי אוהאמה.

1. ברעידת האדמה ביפן נהרגו כ-20,000 איש. הסבירו מהו הקושי האמוני העולה מתוך האירוע הקשה
2. כיצד הרמב"ם היה מסביר את הקושי, הסבירו את עמדתו.

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 19-23 (לכל שאלה — 20 נקודות).

19. **שאלת הגורל מול הבחירה החופשית**
 - א. הציגו את שתי התפיסות בנוגע לגורל מול הבחירה החופשית בסיפור על רבי עקיבא ובתו. הדגימו בעזרת חלקים מהסיפור.
 - ב. בגרסה אחרת של הסיפור, בתו של רבי עקיבא הרגה את הנחש בכוונה. האם בגרסה השנייה, המשמעות של הסיפור משתנה? הסבירו ונמקו.

20. תורת הגמול המקראית

- א. מהי הביקורת כלפי תורת הגמול המקראית בסיפור איוב, הסבירו והדגימו בעזרת תיאור סיפור איוב.
- ב. הסבירו מהו תפקיד השטן בסיפור איוב, במה שונה השטן בסיפור מתפקיד השטן במסורות אחרות ביהדות שלמדתם עליהם בכיתה.

21. העדר שבאדם

א. אחת הדוגמאות שהרמב"ם מביא לתפיסת "הרע כהיעדר" היא הב ורות. הסבירו דוגמה

זו. 10 נקודות

ב. בחזון אחרית הימים כתוב:

וְגַר זָאֵב עִם כֶּבֶשׂ וְנֶמֶר עִם גְּדִי יִרְבֹּץ [...] לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל־הָרָקֶדֶשׁ כִּי מְלֶאכֶה הָאָרֶץ
דָּעָה אֶת ה' כְּמִיּוֹם לְיָמֵי מִכְסֵי־אֵל. (ישעיהו, י"א, 6-9)

לפי הרמב"ם, הסבירו מדוע באחרית הימים יהיה שלום. (10 נקודות)

22. טוב ורע בחסידות - סיפור "אחיזת עיניים"

א. הסבירו מה הייתה הבעיה שעמדה בפני גיבורי הסיפור? (10 נקודות)

ב. תארו את היצר הרע שעליו היה הגיבור צריך להתגבר, ומה עשה הגיבור כדי להתגבר עליו.

(10 נקודות)

23. הסבל בעידן המודרני

הרב סולובציק כתב על קיום גורלי כך:

"קיום גורלי – כיצד? זהו קיום מאונס [מתוך הכרח], בבחינת "על כורחך אתה חי".
קיום עובדתי, שלוב בשרשרת חוקיות מיכנית, נטולת־משמעות, כיוון ותכלית, ומשועבד לכוחות
סביבה אליה נדחף היחיד...."

א. 1. מהי המשמעות של קיום גורלי לפי דבריו, הסבירו.

2. מהי מהות הרוע בעולם כאשר האדם תופס את קיום בדרך זו.

הרב סולובציק כתב על קיום ייעודי כך:

האדם נולד כאובייקט, מת כאובייקט, אבל ביכולתו לחיות כסובייקט, [בעל עצמיות] כיוצר ומחדש, המטביע על
חיו את חותמו האינדיבידואלי והחורג מן האבטומטיות [האוטומטיות] אל הפעילות היצרנית.

ב. 1. הסבירו את הרעיון של הקיום הייעודי לאדם לפי הקטע.

2. הציגו את התפקיד של הסבל בחיי האדם בעל הקיום הייעודי. הסבירו האם הסבל

הכרחי לאדם

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 24.

24. בחר בשניים מן המושגים או השמות שלפניך, והסבר אותם (לכל מושג — 5 נקודות).

א. דטרמניזם

ב. ארוס ותנטוס

ג. דואליזם/ גנוסיס

ד. רמב"ם

ה. אקסיסטנציאליזם

בהצלחה